

IZRAEL NA PRAGU DRUGOG DECENIJA

Hoćemo li da steknemo pravu perspektivu prema revolucionarnom događaju jevrejske historije — obnovi države Izrael — moramo da se u posmatranju prenesemo i u prošlost i u budućnost, a da se pri tome ne udaljimo od sadašnjice kako se oblikovala u prvom deceniju obnovljene državne suverenosti.

I

S propašću druge jevrejske države nije nestalo Jevrejstva kao narodno-vjerske zajednice koja je — uglavnom na tlu Palestine — izgradila svoju „ličnost“. Kao stranci bili su Jevreji pozvani da vrše zvanja koja domaći nisu izvršavali. Time im je omogućeno da održe svoju narodno-vjersku individualnost. Gdje god su „izvršili misiju“, tamo su i „doigrali ulogu“. Ili su morali da uzmu putnički štap u ruke, ili su ginuli u ognju i krvi. Samo pojedincima pomoglo je mijenjanje vjere. Gdje god su pokušali u masama da se spasu potpunim ili prividnim odricanjem Jevrejstva, prenijeli su njihovi privredni konkurenti i mržnju i argumentaciju i borbene mjere s Jevreja na — „bivše Jevreje.“

Kad su Jevreji izgubili svoju naročitu privredno-društvenu funkciju, nestalo je baze za nastavak razvitka narodno-vjerske individualnosti. Ali i otkako Jevreji više nisu vršili specifična „jevrejska“ zvanja, jer su ta zvanja sada vršili i drugi, nisu mogli da prođu iz svojih, uglavnom posredničkih, zvanja u primarnu produkciju. I ukoliko su uspjeli da pređu u produkciju, bilo je to u njenim završnim fazama. Stoga su nagrnuli u intelektualna zvanja, slobodne profesije — ili su se gušili u porama narodnih privreda koje su se zatvarale pred njima. Jevrejska individualnost u Dijaspori bila je osuđena na životarenje između života i smrti, na stagnaciju i degeneraciju.

Prije 80 godina počinje najnoviji period jevrejske historije. Godina 1878, godina Berlinskog kongresa, označuje ne samo nov period

balkanskih naroda, ona označuje i nov period u historiji Bliskog Istoka, arapskih naroda, pa i Jevrejstva. Te godine polaže se temelj Petah Tikvi, prvoj zemljoradničkoj koloniji u Palestini, kojom počinje historija novog jišuva. Jevrejski nacionalni pokret i jevrejski socijalistički pokret počinju da zahvataju jevrejske mase na sjeveroistoku Evrope. Analiza jevrejske situacije u svijetu, na prelomu stoljeća, dovodi do spoznaje da u Dijaspori ne može da bude jevrejskog života, jer se promijenila struktura svijeta, a time je nestalo društvene baze na kojoj se održavala i razvijala jevrejska narodno-vjerska zajednica. U rasulu prijeti Jevrejima fizička opasnost, eko-

Moderni deo Jerusalima

nomska propast ili — u najmanju ruku i u najboljem slučaju — tragična ili tragikomična, a svagda groteskna egzistencija polutana koji treba da bude „čovjek spolja, Jevrejin iznutra” i koji neprestano lebdi ni na nebu ni na zemlji, jer ne može da bude gospodar mješavine, nego je rob svoga dvojstva.

Tako se rodio cionistički pokret koji je ispisao na svoj barjak spoznaju: Jevreji koji neće ili ne mogu da se asimiluju sredini, mogu da nađu privredno-društveno ozdravljenje i duhovno smirenje samo

okupljanjem na narodnom ognjištu, na kojemu će Jevreji izvršavati sva zvanja i time stvoriti bazu za normalan narodni i društveni život.

Ovu su osnovnu tezu napadali spolja i iznutra, s lijeva i s desna. Ona je prodirala sporo u svijest Jevreja, a još sporije u spoznaju nejevrejskog svijeta, jer su i jedni i drugi — i u građansko-liberalnom i u proletersko-socijalističkom taboru — vidjeli u asimilaciji najjednostavnije i najprirodnije rješenje jevrejskog pitanja. Šest milijuna jevrejskih žrtava nacizma platilo je glavom iluziju asimilacije i dokazalo da je cionistička prognoza budućnosti Dijaspore bila još ispravnija nego što su sami cionisti bili toga svjesni.

Ali pogibija šest milijuna jevrejskih života i reakcija, upravo manjak reakcije, kršćanskog, kulturnog, naprednog čovječanstva za vrijeme pogibije i poslije nje dokazala je još i više.

Jevreji su bili stavljeni van zakona. Moglo ih se progoniti, zlostavljati, mučiti, iskorišćavati za „znanstvene” pokuse, ubijati pojedinačno i u masama, i sve to bez ikakvog drugog razloga i obrazloženja nego to da su Jevreji. Nacizam je izgubio borbu za osvojenje svijeta, ali je — za Jevreje još više nego za druge — pretvorio Evropu u veliko groblje. Na čelu kulturnog čovječanstva gorio je Kajinov žig, ali to nije bila nikakva utjeha Jevrejima, ma gdje se nalazili. Pod njima se poljuljalo tlo, pred njihovim se nogama otvorio ponor. U Dijaspori se više nisu mogli da osjećaju sigurni, bez obzira na to kakva je bila sudbina njih lično i njihove svojte, i bez obzira na to kako se vladala prema njima i prema nacizmu njihova bliža sredina.

Treba li mnogo fantazije da zamislimo što bi bilo, da nije odmah po završetku rata zaoštrena borba za proširenje imigracije u Palestinu i potom za stvaranje nezavisne jevrejske države? Bilo je u jevrejskoj historiji perioda sličnih (samo sličnih!) onome u kome smo se našli 1945. Da nije bilo cionističkog pokreta, pokreta vraćanja u staru domovinu i obnove narodno-društvenog života i državne suverenosti, pred Jevrejima svijeta otvorila bi se alternativa koja se za najveći broj njih može da označi riječima: vraćanje ukrućenim kalupima vjerske ortodoksije ili potpuni nihilizam do samoubistva. Svako drugo rješenje moglo je biti pojedinačni izuzetak, koji bi tek potvrdio pravilo.

Odluka Ujedinjenih Nacija od 29 novembra 1947 i obrazovanje države Izrael 5 ijara 5708, 14 maja 1948, omogućili su Jevrejima da iznova dišu u svijetu koji je dotle bio za njih pun otrovnih gasova, mada više nije bilo gasnih komora.

Dogodilo se čudo, koje će tek budući historici moći pravo da ocijene. Narod, rasijan po svijetu kroz skoro dvije hiljade godina, vraća se u staru domovinu i obnavlja državu. Čudo je utoliko veće što taj narod jedni optužuju da suviše njeguje međusobnu solidarnost i da svagdje stvara svoje zatvorene zajednice, odjeljujući se od sredine, a drugi — da nema smisla za udruživanje, kolektivni rad i društvenu disciplinu. I jedni i drugi se slažu u tome da Jevreji

naginju sektaštvu, teoretiziranju, cjepidlačenju, povlačenju konsekvencija sve do apsurda. I eto, taj narod stvara državu, pošto je dokazao nevjerovatnu mjeru i konstruktivne sposobnosti u izgrađivanju zametaka državnog života još za vrijeme turske vladavine i britanskog mandata; pošto je našao kakav-takav kompromis između najprotivnijih socijalnih i političkih, religioznih i kulturnih strujanja i programa; pošto je svladao goleme političke i druge spoljne zapreke — i uspio da za obnovu jevrejske državnosti pridobije tako različite faktore kao što su Sjedinjene Države Amerike i Sovjetski Savez.

I biva čudo u čudu, upravo dva čuda u osnovnom čudu.

Omladina na poljoprivrednim radovima

Što nije uspjelo u šest-sedam decenija precionističkog i cionističkog pokreta, to uspijeva samim stvaranjem države: beskonačne diskusije o opravdanosti ili neopravdanosti jevrejskog nacionalizma, o ispravnosti ili neispravnosti cionističkog rješenja jevrejskog pitanja — postaju jednim mahom neaktuelne i neinteresantne. Jevrejska je država postala stvarnost, umisana u političku mapu svijeta, urezana u svijest čovječanstva i jevrejstva. Kao Kolumbovo jaje postaje preko noći jasna činjenica pred kojom niko ne može da zatvori oči.

A ta činjenica od prvoga časa dokazuje da se ne da izbrisati. Mlada država Izrael iznenađuje svijet, pa možda i samu sebe, a prije svega Englesku i arapske države: iz haosa, u kojemu su Englezi hotimice ostavili zemlju, niče državni aparat koji uporedo organizuje administraciju, privredu, promet, školstvo i zdravstvo; prima stotine hiljada novih useljenika koji su željno čekali dan obrazovanja države u logorima na Kipru i u različitim zemljama Evrope; odbija napad arapskih armija koje su pohrlile sa svih strana da mladu državu utope u krvi i da Jevreje bace u more.

Zato nas ne može iznenaditi što je obnova jevrejske države probudila u velikim dijelovima jevrejskog naroda osjećanje da smo se primakli mesijanskim danima. Borba koja je pratila stvaranje države Izrael, žrtve u krvi, materijalna stradanja i moralni napon bili su u očima religioznih masa muke koje po starim proročanstvima nagovještavaju dolazak Mesije. Stotine hiljada Jevreja čule su glas mesijanske trube, uzele štap u ruke i pošle u Izrael, da bi zauvijek odbacile putnički štap i došle do smirenja u svojoj državi. Milijuni Jevreja, koji ne mogu ili ne žele da ostave zemlje u kojima žive, osjetili su da su i oni dionici čuda koje se zove Izrael: Jevreji imaju svoju državu, koja je primljena u Organizaciju Ujedinjenih Nacija i priznata (do danas) od 63 države svijeta; upravo po snazi državne suverenosti Jevreji su prvi put u svojoj dugačkoj i bolnoj historiji doživljeli da se progonitelj osjeća nagnat da prizna svoje strahovite zločine i da dade za njih bar materijalnu zadovoljštinu. Sama ta činjenica promijenila je odnos Jevrejina prema samome sebi i prema svijetu, i odnos sredine prema Jevrejinu. Vječni litalica ima svoju državu! Mada većina Jevreja živi izvan granica Izraela, prestao je otada jevrejski narod u očima Jevreja i ne-Jevreja da bude Ahasver.

Na pragu drugog decenija dobila je i stara diskusija o misiji Jevrejstva novi vid. Odavno smo odbacili apologetsku tezu da je misija Jevrejstva u svijetu širenje etike i morala među narodima. Ostvarenjem države i njenom konsolidacijom mijenja se i smisao diskusije o svrsi cionističkog pokreta, o karakteru države Izrael i o njenoj misiji: Jesmo li mi aziski narod koji se vraća u porodicu aziskih naroda ili smo nosioci evropskog svetozrenja? Jesmo li mi most između kontinenata, naroda i rasa, ili smo strani klin koji je zabijen u jednu od najosjetljivijih tačaka zemljine kugle? Moramo li da opravdamo stvaranje i opstanak države misijom koju ona ima u svijetu ili na Bliskom Istoku, ili ona malazi dovoljno opravdanja sama u sebi i u tome što su u njoj i po njoj riješili milijuni Jevreja svoje jevrejsko pitanje?

Mlada jevrejska generacija, koja raste u Izraelu, ne odriče se ni svojih narodnih veza s Jevrejima ma gdje se oni nalazili, ni evropske baštine koja se prije svega očituje u težnji za napretkom na svim životnim područjima, ali ni svoga mjesta u krugu azisko-afričkih naroda s kojima želi da sarađuje u ostvarenju društvenog napretka. Omladina mnogih zemalja gleda danas sa skepsom u sutrašnjicu, nagrizana sumnjom u sve što joj starija generacija želi da nametne

a bez vjere u svoju sposobnost da nađe nove ideale i da ih ostvari. To više iznenađuje izraelska mladež svakog objektivnog posmatrača. Ona se odlikuje neobičnom sintezom duhovne staloženosti i plamenog zanosa; ona odbija svaku šuplju frazeologiju i svagda je gotova na djelo; puna je duboke samosvijesti, koja izvire iz osjećanja lične sigurnosti i slobode, i samozatajne požrtvovanosti, koja se zasniva na povezanosti sa zajednicom; nema razumijevanja za metafizičke probleme i za mistične obrede, a prožeta je dubokom vjerom u smisao i ljepotu života. Alko je težnja za progresom jedna od tekovina Evrope, vjera u njeno ostvarenje i spremnost na čin jeste jedna od baština vjekovne jevrejske mesijanske čežnje.

II

Prvi decenij države Izrael nadovezuje se na sedam decenija pokreta obnove u Dijaspori i jevrejske kolonizacije u Palestini koji su prethodili obrazovanju države i koji su je pripremili i omogu-

Jedno novo poljoprivredno naselje

ćili. Tih osam decenija dokazuju da je Izrael rezultat jevrejske historije i političke potrebe svijeta, i danas više nego kad je izrečena važi izreka Teodora Herzla, da je jevrejska država historijska potreba i da će se zato ostvariti. A jer je država Izrael i aktuelna potreba i ukorijenjena u historiji, ona ima sve preduslove da se održi i pored protivljenja arapskih naroda koji je okružuju.

Samim tim što će se održati, država Izrael postaće organski dio zemalja Bliskog Istoka u kojemu su arapski narodi nalik na hrptenjaču koja veže sve te zemlje u cijelinu. Među arapskim državama ima danas velikih protivnosti, koje se zasnivaju na geografskim uslovima, na takmičenju različitih dinastija, na razlici u društvenom i materijalnom razvitku, a prije svega na uticajima spoljnih snaga koje se isprepliću na ovom području, oduvijek jednom od žarišta svjetskog prometa i imperijalnih interesnih sukoba. Ako ima nešto što vezuje većinu arapskih država, to je stav prema državi Izrael. Ali nema sumnje da je on danas drukčiji nego što je bio prije deset godina, pa još i prije dvije godine. Iza kulisa arapske politike napreduje, makar i sporo, tendencija sporazumijevanja s Izraelom. Ako se održi mir u svijetu i na Bliskom Istoku, nije suviše smiono proroči da će ujedinjavanje arapskih naroda napredovati sve bržim koracima, da će ono prerasti fazu nacionalizma i ući u stadij socijalnih reformi koje su tako potrebne. Čim arapske države krenu tim putem, neće moći i neće trebati da mimoiđu državu Izrael, jer im ona donosi baštinu stare kulture — kojoj su i oni u velikoj mjeri dionici — uvećanu dugotrajnim evropskim školovanjem, a već prokušanu na djelu u specifičnim uslovima Bliskog Istoka.

Pokušamo li da skinemo velo s lica budućnosti i da zamislimo državu Izrael na kraju kojega od slijedećih decenija, ukazuje nam se ona kao nezavisna narodno-kulturna jedinica, a u isti mah kao organski dio u sklopu zemalja Bliskog Istoka s kojim je historija povezala sudbinu jevrejskog naroda i države Izrael. Ne znamo kakva će biti socijalna i politička struktura države Izrael, ali se usuđujemo proroči da će ona ostati vjerna socijalnim idealima (koje su oblikovali ljudi jevrejskog roda od Jezaje do Marksa, da će biti dostojna kulturnog prinosa koje je Jevrejstvo dalo na različitim područjima, a naročito u znanostima, o čemu svjedoči ime Alberta Einsteina, i da će se koristiti tehničkim i organizatorskim iskustvom dvadesetog stoljeća, toliko potrebnim upravo zaostalim zemljama Bliskog Istoka.

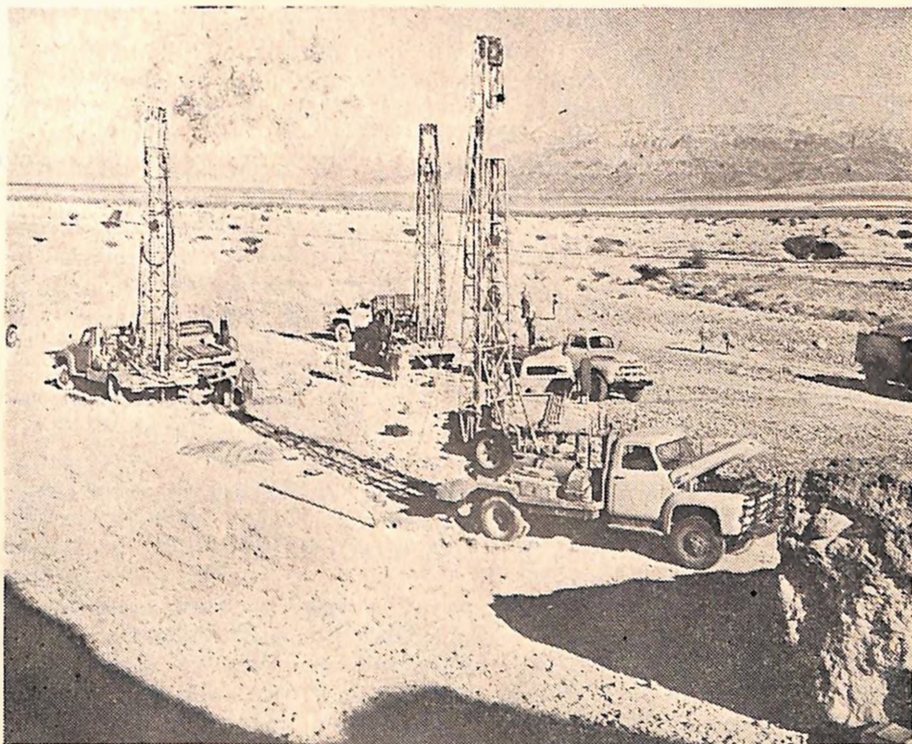
III

Visoka su, dakle, mjerila kojima mjerimo rezultate Izraela na kraju prvog decenija državne samostalnosti. Što je postignuto, što je propušteno i što još treba da se učini?

Država Izrael nalazi i svoje opravdanje i preduslov svoga održanja i napretka u okupljanju Jevreja iz Dijaspore, u njihovom privredno-društvenom preobražaju i u kulturnoj integraciji, tako da se može razvijati kao zdrava privredna zajednica u kojoj se sva „plemena“ Dijaspore pretapaju u jedinstvenu naciju.

U maju 1948 živjelo je na području države Izrael 650.000 Jevreja i 160.000 pripadnika narodnih manjina. U aprilu 1958 prešao je broj stanovnika Izraela brojku od dva milijuna, od toga 215.000 pripadnika narodnih manjina. Oko 70% prirasta donijela je imigracija, po odbitku emigracije, 30% prirodni prirast.

U prvih deset godina primila je država Izrael 925.000 useljenika, dok se u 70 godina prije osnivanja države doselilo u Palestinu svega 545.000 Jevreja. Oko polovine novih useljenika došlo je iz zemalja Srednjeg Istoka i Sjeverne Afrike, nešto više od 40% iz Istočne i Srednje Evrope, a ostatak iz drugih dijelova svijeta. Reemigracije bilo je 8—9%, dosada najniži procenat u zemljama imigracije (USA 1908-1924: 34⁰/₀, Argentina 1857-1924: 47⁰/₀, Australija 1906-1924: 70%). Ima tome nekoliko razloga, ali je svakako glavni u tome što je kod pomenutih migracija primarni faktor bila emigracija, ostavljanje ranijeg zavičaja, s eventualnom namjerom povratka, dok je u našem slučaju — čak i kad je neposredni uzrok bio u negativnom

Radovi u Negevu

držanju sredine prema Jevrejima — ipak odlučan momenat imigracije, vraćanja Jevreja u domovinu. Neto imigracija bilo je okruglo 850.000 u prvom deceniju, dok je prirodni prirast Jevreja iznosio oko 285.000.

Što je učinjeno za apsorpciju imigranata?

U deset godina izgrađeno je 203.000 definitivnih stanbenih jedinica pomoću vlade, Jevrejske agencije i drugih javnih institucija.

Privatna inicijativa izgradila je 50.000 stanbenih jedinica. Oko 30.000 porodica nastanilo se u napuštenim arapskim kućama.

Najveći dio useljenika došao je bez ikakvih sredstava. Manje od 2% bavilo se ranije zemljoradnjom; golema većina došla je iz zaostalih zemalja, bez ikakve stručne spreme. Izraelska vlada, Jevrejska agencija i Opšta radnička organizacija Histadrut dale su im finansijsku pomoć, nastanbu i stručnu izobrazbu, 100.000 ljudi prešlo je u tih deset godina stručne kurseve, a još ih se više izobrazilo na praktičnom radu. Na koncu prvog decenija bilo je 15% privredno-aktivnih ljudi uposleno u zemljoradnji (12,6% u 1947), više od 40% u industriji, rudarstvu, gradnji i transportu.

Podignuto je oko 450 sela, dok je u prošlih 70 godina podignuto svega 277 naselja. U novim selima i u ranijim naseljima prešlo je oko 45.000 porodica na zemljoradnju. 1949 obrađeno je 165.000 hektara, od toga je 29.000 hektara navodnjavano. 1957/58 obrađeno je 380.000 ha, a navodnjavano je 116.000 ha. Zemljoradnička produkcija porasla je u to vrijeme za 240%, a produktivnost rada u poljoprivredi za 65%. Izraelska zemljoradnja pokriva po novčanoj vrijednosti 70% potrošnje hrane, i pokrivaće naskoro svu potrošnju pamuka, šećera i uljarica, dok su citrusovi plodovi važan eksportni artikal, tako da izvoz zemljoradničkih produkata ustvari pokriva sav uvoz hrane.

Nije manji napredak industrije. Realna vrijednost industrijske proizvodnje porasla je u prvom deceniju za 320%. Od 1950 do 1956 porasla je u industriji prosječna produkcija po zaposlenom radniku za 40—50 posto, a produktivnost rada po radnom satu porasla je u to vrijeme svake godine u prosjeku za 4,4%. Kao indikator razvitka industrije može da nam posluži i potrošnja električne struje u industrijske svrhe — od 97 milijuna kilovatčasova u 1949 na 340 milijuna u 1956. Ukupna potrošnja električne struje (ona je važna naročito u najrazličitijim pogonima za opskrbu vodom i navodnjavanje) porasla je od 325 milijuna kilovatčasova u 1959 na 1350 milijuna u 1956.

Svake godine osnivaju se nova industrijska preduzeća, pri čemu se opaža prodiranje iz lake u tešku industriju i prelaz s preradivanja polufabrikata i sastavljanja uvezenih dijelova na osnovnu produkciju. Samo nekoliko primjera: Izrael je počeo da izvozi sastavne automobilske dijelove u USA; izraelske šperploče nailaze na dobro tržište u svijetu; predionice pamuka i vune proširuju se iz godine u godinu; kemijska se proizvodnja zasniva na nusproduktima hajfanske rafinerije nafte i na neiscrpnom bogatstvu Mrtvog Mora; u blizini Aka već rade prva preduzeća čelikograda koji će koristiti domaća nalazišta željezne rude i staro gvožđe; neprestano se usavršava i proširuje industrija koja prerađuje domaće zemljoradničke proizvode — od citrusovih plodova do konzervi povrća i voća, od uljara do šećerana, od čistionica pamuka i ljuštiona riže do sušionica duhana i tvornica cigareta.

Velik je napredak postignut u iskorišćavanju domaćih sirovina, ali je jasno da je to samo početak. Koncem 1957 pokrivalo je petro-

lejsko polje Hefec 5% izraelske potrošnje. Međutim su otkriveni novi izvori nafte, a sedam društava nastavljaju da traže naftu u različitim dijelovima zemlje. Među ostalim prirodnim bogatstvima, koja se uglavnom već iskorišćuju, treba spomenuti potaš kaustik-sodu, magnezij i brom u Mrtvom Moru; fosfate, keramičku glinu, pijesak za produkciju stakla, feldspat, mika, mangan, bakar, željezo itd.

Pored svega napretka domaće proizvodnje nije čudo što spoljna trgovina Izraela kroz sve te godine nosi biljeg deficita. Taj je deficit prirodan u zemlji koja je primila skoro 100 hiljada useljenika svake godine i koja se izgrađuje grozničavim tempom, a pri tome ulaže golemu sredstva u odbrambene svrhe. Ipak se u spoljnoj trgovini Izraela pokazuje pozitivna tendencija koja je plod osnovnih privrednih investicija i porasta produktivnosti rada. Godišnji deficit trgovinskog bilansa porastao je od 224,5 milijuna dolara u 1949 na 273,6 milijuna u 1957, ali je u isto vrijeme porastao izvoz od 28,6 milijuna dolara na 139,6 milijuna. (Uvoz je porastao od 253,1 milijun na 403,2 milijuna.) Dok je 1949 izvoz pokrio 11,7% uvoza, pokrio je 1957 izvoz 34,6% uvoza. Drugim riječima, dok je uvoz po glavi pao s 243 dolara u 1949 na 73 dolara u 1957, dotle je izvoz po glavi porastao od 28 dolara u 1949 na 73 dolara u 1957. Pozitivna je i tendencija opadanja u uvozu potrošnih dobara (32% od ukupnog uvoza u 1949, 15% u 1957).

Negativni trgovinski bilans ostaje, ipak, glavna briga Izraela na pragu drugog decenija. Vladina privredna politika usmjerena je uvećanju izvoza i smanjenju uvoza, kako bi se što prije postigla privredna nezavisnost od spoljne pomoći. Pri tome igra značajnu ulogu i „nevidljivi izvoz“, prihod od turizma, parobrodarstva i avijacije.

Izrael privlači iz godine u godinu sve veći broj turista, a upravo proslava desetogodišnjice državne samostalnosti treba da posluži i kao poluga za vidno — i trajno! — uvećanje izraelskog turizma. Hotelska mreža se neprestano izgrađuje, tako da može da zadovolji najrazličitije zahtjeve. Historijska mjesta se uređuju, što je uostalom važno ne samo za turiste nego možda još i više za stanovnike Izraela, kod kojih je arheologija postala narodnom strašću kao da njome žele da nadomjeste religiozne vrednote koje su izbljedile, i da prodube vezu mlade izraelske generacije sa svim historijskim i prehistorijskim periodima staro-nove domovine.

Iz navedenih razloga razumljiva je važnost koja se pridaje razvijanju prometnih sredstava, izgrađivanju unutarne mreže i veza s inostranstvom. U prvom deceniju udvostručena je dužina prvo-razrednih automobilskih cesta (izgradnjom 1706 km), među njima nova cesta Berševa — Elat, dugačka 250 km, predana prometu u januaru 1958. Željeznička pruga iznosi 630 km prema 225 km u 1948. Željeznica je modernizovana i dizelizovana. Parobrodarstvo se razvilo od 10 zastarjelih brodova s oko 14.00 tona u 1948 do 34 teretna i putnička broda s oko 200.000 tona početkom 1958. Izraelsko brodarstvo jedno je od najmodernijih u svijetu, jer je 21 brod izgrađen iza 1950. Trećina robnog prometa i tri četvrtine putničkog

prometa s izraelskim lukama vrše se izraelskim lađama. Pored proširenja luka u Hajfi, Tel Avivu-Jafi i Elatu, izvršene su predradnje za izgradnju moderne luke Ašdod Jam na jugu. Aerodrom u Lodu (Lydda) vezuje Izrael sa svijetom, dok aerodromi u Hajfi, Tel Avivu i Elatu služe uglavnom unutarnjem prometu. Izraelska linija El Al, koja saobraća na relaciji Izrael—Evropa i Sjeverna Amerika, nabavila je tri najmodernija Bristol-Brittania aviona i stekla modru vrpcu za najbrži komercijalni lijet New York — London.

Samo se po sebi razumije da se sve to ne bi moglo postići, da nije bilo priliva kapitala. Od maja 1948 do marta 1957 ušlo je u Izrael 2551 milijun dolara. 232 milijuna dolara iznosile su 31 marta 1957 neamortizovane obveznice državnog zajma, 133 milijuna neotplaćeni dio dugoročnih i kratkoročnih zajmova. Ostali su izvori bili (u milijunima dolara): jevrejski narodni fondovi 656, privatne investicije i transferi 495, njemačke reparacije 304, američka pomoć 298, likvidacija blokiranih sterling-računa i inostranih vrijednosnih papira 150, različito (darovi, inventar itd.) 283.

Nažalost, od tog priliva kapitala bio je znatan dio odvojen za narodnu odbranu i za neposrednu potrošnju novih useljenika još prije nego što se moglo pomisliti na njihovo privredno ukorjenjivanje. Treba imati u vidu i to da su arapski bojkot i blokada otežavali promet s Izraelom i poskupljivali uvoz. Za razvitak i konstruktivnu apsorpciju masovne imigracije stajala je na raspolaganju — od uvezenog kapitala i od domaće radinosti — suma od 1,5 do 1,75 milijarde dolara.

Oko 35% svih raspoloživih sredstava uloženo je u izgradnju stanova i razvijanje novih gradova i gradskih kvartova; oko 20% u zemljoradničku kolonizaciju, 25% u električna postrojenja, industriju i rudarstvo, 10% u prometna sredstva, 10% u javne zgrade, znanstvene institute, školstvo, zdravstvo i hotele. Sveukupna nacionalna bruto investicija u tom deceniju procjenjena je (po dosta inflacioniranim cijenama iz 1956) na oko 5 milijardi izraelskih funti. (Zvanični kurs: 1 američki dolar = 1,8 izraelske funte.)

Privredni razvitak zemlje i apsorpcija novih useljenika čine bazu za njihovo društveno ukorjenjivanje i za kulturnu integraciju. I pored masovnog priliva ljudi koji nisu znali hebrejski i koji su ponijeli sa sobom najrazličitije običaje i poglede na život i svijet, uznapredovala je hebraizacija snažnim koracima. Više od 250.000 odraslih imigranata učilo je hebrejski i steklo osnove jevrejske kulture u mreži kurseva koja je obuhvatila sve od najvećih gradova do najmanjih naselja. Djeca i omladina ukorjenjuju se polazeći redovne škole, a ne može se previdjeti ni značajna uloga koju igra vojska u društvenoj i kulturnoj integraciji useljenika iz 79 zemalja i u stvaranju jedinstvene nacije.

Zakonom od 1949 uvedeno je opšte, obavezno i besplatno školovanje u uzrastu od 5 do 14 godina. Broj učenika uvećao se u toku decenija gotovo pet puta, dok se stanovništvo jedva utrostručilo. Godine 1947/48 bilo je svega 99.437 učenika, 1957/58 bilo ih je

493.100. Biće od interesa uporediti broj učenika na početku i na svršetku decenija prema vrstama škola: dječji vrtovi 15.695 — 78.800, osmorazredne osnovne škole 67.464 — 347.300, škole za učenike u privredi 0 — 11.500, srednje škole 11.470 — 27.150, stručne tehničke i poljoprivredne škole 1.829 — 12.400, učiteljski seminari 1.255 — 5.050, univerze i druge visoke škole 1.704 — 9.400. Pored toga bilo je posljednje godine još oko 20.000 učenika u talmudskim (ješivot), misionarskim školama i različitim vaspitnim zavodima.

Budući da su zgrade Hebrejske univerze na brdu Skopusu odrezane od jevrejskog dijela Jerusalema, počelo je još potkraj prvog decenija izgrađivanje nove univerze na prostoru od pedesetak hektara. Prve zgrade već su u upotrebi. Hajfanska tehnika toliko se proširila, da je morala da izgradi novo sjedište kraj Hajfe. 1955/56 otvorena je religiozna univerza Bar-Ilan u Bne Braku, a u Tel Avivu je obrazovana gradska univerza ujedinjavanjem ranijih visokih škola.

Napredak izraelske znanosti i na teorijskim područjima i u praktičnoj primjeni naišao je na međunarodno priznanje. Ono nalazi vidnog izražaja u činjenici da se sve češće održavaju u Izraelu međunarodni znanstveni kongresi, i pored bojkota kojima su oni zbog toga izloženi sa strane arapskih država i njihovih saveznika. Izraelski učenjaci redovno učestvuju na međunarodnim kongresima i često imaju prilike da referišu o svojim naučnim uspjesima. Oni izazivaju interes i priznanje, ne samo što toliko otkaću u poređenju s rezultatima drugih zemalja Bliskog Istoka, nego jer su značajni i kad se mjere internacionalnim mjerilima.

Prema statistici koju je objavio UNESCO 1956, Izrael zauzima drugo mjesto u svijetu po broju izdanih knjiga u poređenju sa stanovništvom: 65 naslova u godini na 100.000 stanovnika. I u uvozu inostranih knjiga nalazi se Izrael na drugom mjestu u svijetu. Od 1200 knjiga izdanih u godišnjem prosjeku bilo je oko tri četvrtine originala, a ostatak su prevodi.

U muzici, teatru, a u posljednje vrijeme i u plesu, slikarstvu i umjetničkom obrtu izraelski je prinos zapažen u svijetu i nema sumnje da daleko prevazilazi sve što druge zemlje sa sličnim brojem stanovnika mogu da prezentiraju. Još je važnije što je na svim tim područjima odziv izraelske publike vanredno snažan i aktivan. Koncerti su prepuni, teatri daju godišnje oko 2000 predstava kojima prisustvuje oko 1¹/₂ milijuna gledalaca. Stotine amaterskih orkestara, horova, teatarskih i plesnih grupa, hiljade učenika glazbe, slikarstva i drugih grana umjetnosti stvaraju onu široku bazu aktivnih izvršilaca-amatera na kojoj se onda mogu da izdignu veliki kreativni i reproduktivni umjetnici.

Hebrejska se književnost nalazi na prelomu. Pisci starije generacije, koji potiču iz zemalja Dijaspore, obrađuju uglavnom još uvijek teme vezane sa sredinom iz koje su nikli i u kojoj su proživjeli djetinjstvo i mladost. Mlada generacija pjesnika, pripovjedača i dramaturga započela je još u pred-državnom periodu svoj put revoltom protiv dijasportske baštine, u osjećanju da s obnovom jevrejskog ži-

vota u Palestini i s nastupom te nove generacije na pozornici hebrejske literature počinje nov period koji nema ništa zajedničko sa prošlošću u Dijaspori. Ali s vremenom osjetili su najbolji među mladima da njihovo stvaranje ostaje suviše plitko i bez dimenzija dokle god pokušavaju da izraze život oko sebe bez historijske perspektive. Ljudska obnova novih useljenika i njihovo snalaženje u novim prilikama i novim zvanjima; problemi kibuca kao najviše dosad postignute forme u ostvarivanju idealnog komunizma zasnovanog samo na slobodnoj volji članova; period oslobodilačke borbe, odnosi između Arapa i Jevreja, život u pograničnim naseljima; problemi integracije ljudskog konglomerata koji se okupio u Izraelu ponijevši sa sobom jedva izlječive rane koje je zadalo ratno i poslijeratno stradanje — to je sadržaj mlade hebrejske literature. Ali u sve većoj mjeri njeni prvaci traže produbljenje prodirući u prošlost svoga naroda, redovno dabome u njenom palestinskom periodu. Ta literatura svjedoči o traženju duhovnih vrednota i dokazuje da se izraelski mladi naraštaj — i pored svoje vedre samosvijesti i životnog optimizma — nije zaglibio u plitkom pragmatizmu, nego teži najvišim postignućima koja će dati životu smisla i sadržine.

Na zdravstvenom i socijalnom području primila je država na sebe težak zadatak masovnom imigracijom, koja je oborila visoki zdravstveni standard palestinskog Jevrejstva i dovela u zemlju velik procenat socijalnih slučajeva. Mnogo je već učinjeno u tom pogledu, ali još mnogo treba da se učini. Još 1953 dobila je zakonsku potvrdu prva etapa sveobuhvatnog plana narodnog osiguranja, koja pokriva nezgode u radu, pomoć roditelja, penziju u starosti, udovištvu i siročadi. Bolesničko osiguranje je dobrovoljno, ali je značajno da se Kupat Holim, bolesnička blagajna Histadruta, brine o zdravlju 1,200.000 glava i podržaje 900 ambulanata i 14 bolnica. Vlada smatra jednim od hitnih zadataka uvođenje obaveznog opšteg bolesničkog osiguranja, ali se nastoji da se ono ostvari u saradnji s postojećim blagajnama, a ne u vidu njihove likvidacije i prevođenja u državnu režiju.

Sav taj razvitak, koji smo mogli da nabacimo tek u najgrubljim crtama, vrši se u okviru parlamentarne demokratije. Izraelska je vlada odgovorna zakonodavnom tijelu, Knesetu, u kojemu ima 120 poslanika, biranih na osnovi tajnog, jednakog, izravnog, proporcionalnog prava glasa. Taj izborni sistem olakšava stvaranje i održavanje velikog broja partija koji, uostalom, odgovara mediteranskom karakteru jevrejskog naroda i sektaškim sklonostima kojima se odlikovao i u davnoj prošlosti. U parlamentarnoj demokratiji pogoduje taj sistem male stranke, jer su one „jezičak na vazi” i ucjenjuju velike stranke koje ne mogu bez pomoći malih da postignu parlamentarnu većinu. U Izraelu, taj izborni sistem stvarno omogućuje religioznom bloku da utiče na radni program svake koalicione vlade daleko više nego što bi odgovaralo broju njegovih poslanika.

Zato je najveća izraelska stranka, Radnička partija (Mapaj), predložila promjenu izbornog sistema koja bi nagnala manje stran-

ke da se ujedine u izborne blokove i koja bi u konačnoj liniji dovela do stvaranja dvije ili najviše tri-četiri stranke. Ujedinjenim snagama svih malih stranaka, i opozicionih i članova vladine koalicije, odbijen je taj predlog. Kneset je prihvatio u februaru 1958 „osnovni zakon” (dio izraelske konstitucije koja će se postepeno izgraditi donošenjem „osnovnih zakona” o svim konstitucionim pitanjima) o sastavu i funkcijama Kneseta. Taj zakon potvrđuje postojeći izborni sistem i otežava njegovu promjenu u budućnosti.

U prvom deceniju bilo je tri izbora za Kneset, 1949, 1951, 1955. Slijedeći izbori treba da budu ljeti 1959. Broj birača porastao je od 440.000 u godini 1949 na 876.000 na izborima 1955. I pored priliva imigranata s tako različitim kulturnim i političkim tradicijama, nije se sastav Kneseta u suštini izmijenio, tako da je vlada — i pored povremenih kriza — mogla da se oslanja na parlamentarnu koaliciju koja se proširivala jednom više nadesno, drugiput više nalijevo, ali joj je stožer u svim tim kombinacijama sačinjavala Mapaj.

Relativna stabilnost u sastavu Kneseta svjedoči o visokom stepenu socijalno-političke integracije toliko heterogenih imigranata. Ona dokazuje koliko je u svijesti izraelskog stanovništva demokratija priznata kao ona forma koja najviše odgovara zemlji imigracije, čija egzistencija i budućnost zavise i od priliva ljudi, i od priliva kapitala, i od aktivnih simpatija najrazličitijih snaga u svijetu.

Dosljedno provedena parlamentarna demokratija, zasnovana na neograničenoj slobodi organizovanja političkih partija i izbornih listina, svakako je i korelat privrednog sistema, zasnovanog na slobodnoj utakmici. Što Izrael ipak ne zapada u privrednu anarhiju, ima da zahvali u jednu ruku svome radničkom pokretu, a u drugu ruku suštinski planskom karakteru kolonizacije koji se zasniva na prilivu javnih sredstava i time na mogućnosti da se novi useljenici diriguju u one krajeve i one privredne grane koje treba razviti po kolonizacionom planu.

Državni budžet sastavljen je iz dva dijela: a) redovni budžet koji se pokriva porezima, carinama itd., a služi tekućim potrebama, b) investicioni budžet koji se pokriva uglavnom prilivom sredstava iz inostranstva, a služi razvitku zemlje i treba da djeluje inicijativno svagdje gdje privatni kapital ili radnička kooperacija neće ili ne mogu sami da budu inicijatori. A inicijativu u novim područjima investicioni budžet pomaže dugoročnim kreditima, do 80% investicija, pored svih drugih pogodnosti koje se daju novim preduzećima, važnima za izgradnju, u prvom redu onima koja pomažu uvećanje izvoza i smanjenje uvoza.

Država je vlasnik željeznica, luka, društva kojemu pripadaju električne centrale, svih rudokopa i osnovnih kemijskih industrija. U različitim preduzećima — od brodarskih društava, avionske linije, do društva Mekorot, kojemu pripada najveći dio arteških bunara i vodovod Jarkon-Negev i koje gradi vodovod Jordan-Negev — država je suvlasnik s Jevrejskom agencijom i Histadrutom.

60% izraelske privrede, po uloženom kapitalu, broju zaposlenih i po vrijednosti proizvoda ili prometu, pripada različitim dijelovima javnog sektora, dok svega 40% pripada privatnom sektoru. Oko 20% svih industrijskih preduzeća pripada Histadrutu ili od Histadruta kontroliranoj radničkoj kooperaciji. 70% svih zemljoradničkih artikala — izuzevši citrusove plodove — proizvode kooperativna i kolektivna naselja okupljena u Histadrutu. Sav autobuski gradski i međugradski promet, najveći dio kamiona i velik dio taksija u rukama je histadrutskih šoferskih kooperativa. Članstvo Histadruta poraslo je u deset godina od 175.000 na 615.000. Sa članovima porodica to je više nego polovina izraelskog stanovništva.

Mada se uloga Histadruta vidno promijenila obrazovanjem države, ona je ostala glavna pokretna snaga u Izraelu. Njen se uticaj osjeća svagdje, i nije pretjerano reći da se Izrael dosad razvijao i da će se razvijati i u budućnosti pod odlučnim uticajem radničkog pokreta. Histadrut je prenio i prenosi neke funkcije iz svojih ruku u ruke države ili mjesnih vlasti, ali time samo jača njegov neposredni i posredni uticaj na sva životna područja. Neokrnjena ostaju dva njegova osnovna zadatka:

1) sindikalna organizacija sa svim što je povezano s njenim radom na području brige o radnim i socijalnim uslovima, radnoj higijeni, povećanju produktivnosti rada, obrazovanju širokih radnih masa i mladih kadrova, kulturnoj djelatnosti, itd. itd.

2) koordinaciona i kontrolna centrala za privrednu i društvenu djelatnost svih preduzeća socijalističkog sektora, bilo da su ona u izravnoj svojini Histadruta, bilo da su to zemljoradnička kolektivna i kooperativna naselja, proizvođačka, uslužna i potrošačka kooperacija u gradu i na selu, bilo da su to preduzeća povezana s Histadrutom u ma kojem drugom pokretu.

Uporedo s pokretom za uvećanje produktivnosti rada, koji je u toku godina doveo do osnivanja zajedničkih proizvodnih savjeta u stotinama preduzeća svih sektora, razvio se pokret za ostvarenje principa o učestvovanju radnika u upravi preduzeća. Društvo za elektriku prvo je sprovelo taj princip, koji je već u prvoj godini donio zadovoljavajuće rezultate. Histadrut je 1956 odlučio da ostvari princip radničkog učešća u upravi svojih preduzeća gdje god radnici budu spremni na to. Na pragu drugog decenija države ostvarena je ta odluka u prvom preduzeću. To je jedan od puteva do sinteze između društvene svojine, koju pretstavlja Histadrut, i lične odgovornosti i saradnje radnika, koja je značajna crta kolektiva i kooperacije.

U pogledu rezultata prvog decenija države Izrael ne možemo a da ne spomenemo i ono područje na kojemu su postignuti možda najsenzacionalniji uspjesi. I pored priznatih ratničkih kvaliteta o kojima svjedoči davna prošlost, Jevreji su u novije doba u očima svijeta, pa i u svojim očima, bili prototip neborbenog naroda. Na palestinskom tlu, na kojemu su naučili da rade sve poslove, naučili su i da budu vojnici. Iz nelegalnih odbranbenih snaga, koje su se

razvijale u toku decenija, izrasla je 1948 narodna vojska koja je odbila napade arapskih država, mada su one bile po broju i po opremi daleko nadmoćne.

U prvom deceniju izraelska je vojska napredovala u svakom pogledu. Ma kakva bila politička ocjena izraelske politike i vojnih akcija, koje je država preduzimala u tih deset godina, ne može biti različitih stručno-vojničkih ocjena o sposobnosti izraelske vojske. Ona je i najbolja škola narodnog jedinstva; ona vrši važnu ulogu u integraciji novih useljenika; ona je prožeta zanosnim uvjerenjem da služi vrhovnim interesima naroda i da je — poput sudova i poput ureda za državnu kontrolu koji uživaju neograničeno povjerenje svih krugova — izvan i iznad svih partiskih sukoba i sektorskih interesa.

IV

Država Izrael ostvarena je u težnji da se riješi jevrejsko pitanje. No njeno ostvarenje stvorilo je u Izraelu manjinsko, ili, tačnije, arapsko pitanje. Od 215.000 ne-Jevreja u Izraelu, uglavnom Arapa, ima oko 150.000 muslimana, oko 45.000 kršćana različitih crkava i sekta i oko 20.000 Druza. To su oni koji u proleću 1948 nisu ostavili svoje kuće i Palestinu. Ipak se ne može reći da su odnosi između države Izrael i arapske manjine normalni. Svi u Izraelu voljeli bi da u izraelskim Arapima vide most za sklapanje mira s arapskim državama. Ali neki vide u njima potencijalnu petu kolonu u svakom sukobu sa susjednim državama.

Arapci su izjednačeni s Jevrejima pred zakonom. Arapski je jedini službeni jezik pored hebrejskog. Izrael je bila prva zemlja u kojoj je arapska žena dobila pravo glasa bez ograničenja. U Knesetu ima osam poslanika narodnih manjina. Pripadnici narodnih manjina koji otsluže vojsku (kao dobrovoljci, jer vojna dužnost obavezuje samo Jevreje oba pola) imaju prava na državnu pomoć u nastanbi i zemljoradničkom naseljenju, i oprošteni su ograničenja kretanja koje važi za stanovnike pograničnih područja u kojima vlada vojni režim. Dok su sindikalni ogranci Histadruta otvoreni svim radnicima bez razlike narodnosti, vjere i spola, mogu pripadnici narodnih manjina koji otsluže vojsku da postanu i punopravni članovi Histadruta pa da se koriste svim njegovim službama. U Izraelu je provedeno načelo jednake plaće za jednaki rad, koje je bilo nepoznato za vrijeme mandata. Time je nestalo tarifnih razlika između jevrejskih i arapskih radnika koji rade zajedno. Stručne škole i kursevi omogućili su Arapima, koji su ponajviše bili manuelni nestručni radnici, da steknu stručnu spremu i da povise prosječnu nadnicu.

Većina Arapa bavi se zemljoradnjom. Arapsko selo doživjelo je pravu tehničku i duhovnu revoluciju. Vladinim zajmovima omogućen je prelaz na intenzivnu zemljoradnju navodnjavanjem (1948 navodnjavali su Arapi 200 ha, 1957—3000 ha), mehanizacijom (u ta-

kozvanom „malom trokutu“ bilo je 15 traktora u 1948, a 175 u 1957), raznolikošću poljoprivrednih grana (površina duhana uvećala se od 1000 ha u 1949 na 4000 u 1957, broj goveda porastao je od 20.000 u 1952 na 36.000 u 1957) itd. Do 1957 izgrađeno je više od 60 vodovoda u arapskim selima u kojima su kroz stoljeća felaške žene i kćeri vukle vodu s mjesnog bunara ili izvora. Više od 80% arapskih seljaka obrađuje vlastitu zemlju. Taj procenat individualne svojine zemljišta viši je nego u ijednoj drugoj zemlji Bliskog Istoka.

I procenat djece u školskom uzrastu koja posjećuju školu viši je u izraelskih Arapa nego igdje drugdje na Bliskom Istoku. 80% djece posjećuje škole, s arapskim nastavnim jezikom, prema 48% u posljednjem periodu britanskog mandata. Zdravstvene su se prilike vidno popravile. Malarija, trahom i sušica energično su iskorijenjene. Smrtnost dojenčadi pala je s 121 na hiljadu porođaja u 1944 (u mjestima udaljenim od jevrejskih centara bila je čak 300 na hiljadu porođaja) na 61,6 u 1956 (u Egiptu — 128,6). Medicinska njega, osiguranje materinstva s besplatnom hospitalizacijom i prilogom za opremu dojenčeta, zajedno s dizanjem općeg zdravstvenog standarda, doveli su do te značajne promjene.

Privredna i društvena integracija manjina još je daleko od cilja, kao što, uostalom, još nije dovršena ni integracija Jevreja koji su ušli u Izrael u prvom deceniju. Čim se koliko-toliko poprave odnosi s arapskim susjedima, a možda još i prije toga, kao jedan od priloga za popravljjanje tih odnosa, Izrael će pristupiti definitivnom ukidanju vojnog režima u pograničnim oblastima. Taj je režim u posljednjim godinama postepeno ublaživan, ali sve više sazrijeva spoznaja da Izrael mora da preuzme na sebe riziko koji će biti povezan s brisanjem unutarnjih granica u Izraelu i ukidanjem ograničenja kretanja za stanovnike tih oblasti.

Biće to završetak prve faze u integraciji narodnih manjina u život države Izrael, početak novog perioda u kojemu će morati da se okuša politička mudrost, socijalna savjest i privredna umješnost mlade države, njenih vođa i njenih naroda.